

Nieuwsbrief European Invertebrate Survey - Nederland, 19: 25-27.

Werkgroepen

4001-4003 Diverse families Lepidoptera

In de vorige nieuwsbrief (p. 18) werden voor dit project ten onrechte groepnummers toegekend beginnend met 200. Hierbij werd over het hoofd gezien dat de 2000 nummers al gereserveerd zijn voor de MINIZOO projecten. Alle Lepidoptera projecten die het "vlinder" formaat (gaan) gebruiken krijgen nu een groepnummer in de 4000 serie. De in nieuwsbrief 18 genoemde groepen krijgen nu de volgende nummers:

4001 - Micropterigidae

4002 - Nepticulidae en Opostegidae

4003 - Incurvarioidea

Het project aan deze laatste superfamilie is al behoorlijk gevorderd: de gehele collecties Leiden, Amsterdam, Maastricht en Leeuwarden zijn bewerkt en opgenomen. Dat betekende in veel gevallen dat alle dieren opnieuw gedetermineerd zijn: dat was hard nodig, aangezien ongeveer 25% fout bleek te zijn. Verder zijn er door een aantal mensen veel gegevens ingestuurd. Met name wil ik hierbij de heer P. Zumkehr noemen, die behalve de gegevens van de vlinderwerkgroep Friesland, alle gegevens van het Fries Natuurmuseum heeft opgenomen. Bedankt hiervoor! Ook alle andere medewerkers wil ik graag bedanken voor hun inzet en medewerking.

Hierbij zou ik graag alle medewerkers willen vragen ook hun gegevens van 1988 in te sturen en ook weer dit jaar in het bijzonder op deze interessante vlinders te letten: de eerste soorten zullen al weer in april vliegen. Met name ben ik geïnteresseerd in gegevens van de zeldzame langsprietmotjes: *Nemophora minimella*, *N. violella* en *N. cupriacella*, de eerste en laatste op *Succisa* en *Scabiosa*, de tweede op klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*).

Erik van Nieukerken

1630: Diptera: Chironomidae

Momenteel wordt hard gewerkt aan het schrijven van deel I C van de Nederlandse Faunistische Mededelingen: Oekologie en verspreiding. Hierin wordt (voornamelijk in tabelvorm) een beeld gegeven van het voorkomen van de larven in allerlei wateren en milieu-omstandigheden. Van elke soort wordt bovendien een verspreidingskaart gepresenteerd.

Gezocht wordt vooral nog naar meer gegevens over keuze van de mikrohabitat en over het voorkomen bij diverse fluktuaties van het zuurstofgehalte.

Hopelijk zal de tekst in het begin van 1989 gereed zijn. (Inmiddels is de tekst bij ons ingeleverd, de kaarten volgen later, red.)

Henk Moller Pillot

0001, 3001 Loopkevers (Coleoptera: Carabidae)

LOOPKEVERPROJECT 1988

Zoals reeds in voorgaande verslagen over de stand van zaken bij het loopkeverproject herhaaldelijk vermeld is, is bij de uitwerking van de vele (nieuwe) gegevens die sedert 1982 verzameld zijn de voorkeur gegeven aan het publiceren van een aantal artikelen over de veranderingen in onze loopkeverfauna, voordat tot de publikatie van een nieuwe loopkeveratlas zal worden overgegaan. Een groot voordeel hiervan is dat nu alle tijd kon worden genomen om het gegevensbestand zo zorgvuldig mogelijk te checken en te corrigeren. Aanvullingen op het in de periode 1982-1985 verzamelde materiaal (ca. 125.000 gegevens) kunnen nog worden opgenomen en er is nog gelegenheid enige tijd aandacht te besteden aan de gebieden waarvan weinig bekend is. Dit is ook gebeurd en inmiddels werden nog eens ruim 20.000 gegevens aan het bestand toegevoegd. Een ander voordeel is dat intussen EIS programmatuur heeft laten ontwikkelen om verspreidingskaarten automatisch te laten tekenen, waarbij de mogelijkheid bestaat om allerlei selecties in een kaart te laten afdrucken. Hierbij moeten we denken aan de mogelijkheid om voor een soort meerdere kaarten voor afzonderlijke perioden te maken etc.

Door tussenkomst van nog enkele kleinere publikaties zal naar verwachting pas in januari 1989 met de vervaardiging van de loopkeveratlas begonnen worden. Wel zal in het najaar van 1988 een opzet van de structuur waarin de informatie voor elke soort gegoten moet worden, worden vastgesteld. In ieder geval komen in in nieuwe atlas per soort de volgende zaken aan bod:

— verspreidingskaart(en) Nederland

- verspreidingskaart Europa
- eventueel aanvullende figuren, grafieken, tabellen
- nomenclatuur (event. verwijzing naar tabellen)
- tekst verspreidingsgebied
- tekst voorkomen in Nederland en veranderingen daarin
- tekst vergelijking met atlasen uit omliggende landen
- tekst oecologie, literatuur en vangpotgegevens
- tekst biologie (reproductie etc.), literatuur
- tekst natuurbehoud: bedreiging, bescherming
- tekst natuurbeheer: bruikbaarheid van de soort als indicator

Het zal uiteraard niet eenvoudig zijn om dit schema voor alle soorten even uitgebreid aan te houden. Er zijn groepen van soorten waarvan nu eenmaal erg weinig bekend is, terwijl aan enkele soorten (maar dat is het andere uiterste) hele universitaire vakgroepen jarenlang onderzoek hebben verricht en soms diverse proefschriften over een en dezelfde soort verschenen zijn. Bij de ca. 380 in ons land waargenomen soorten zal een dergelijke opzet tot een vrij omvangrijk werk uitgroeien. Er zal dan ook in dit boek heel weinig ruimte overblijven voor algemene hoofdstukken. Het ligt in de bedoeling om deze in een later toe te voegen algemeen deel te publiceren. Gelukkig is aan de teksten bij de atlas al veel voorbereidend werk gedaan zodat deze snel geschreven kunnen worden.

Op zich verwacht ik voor een eerste versie ongeveer 1 a 1,5 jaar nodig te hebben. De moeilijkheid is echter dat vaak allerlei kleine dingen (artikelletjes, vergaderingen, subsidieaanvragen etc.), tussendoor komen die het tempo danig aantasten vooral als het werk geheel in privetijd moet gebeuren.

Eén van de dingen die vrij onverwacht tussendoor kwam was een vraag van de directie Natuur Milieu en Faunabeheer van het Ministerie van Landbouw en Visserij om bij te dragen aan een rapport over "De Toestand van de Natuur". Het gaat hierbij om een rapport in het kader van het Natuurbeleidsplan (NBP) waarin betreffende diverse groepen van organismen de stand van zaken wordt opgemaakt in vergelijking met vroeger. Nederland is daartoe door de medewerkers van het project in een aantal regio's verdeeld en het liefst per regio moesten gegevens boven tafel komen over voor-/achteruitgang van soorten en mogelijke verklaringen. Uiteraard is een dergelijke vraag een niet te weerstane aanmoediging om te kijken wat met zo'n gegevensbestand nu eigenlijk mogelijk is. In een eerder verschenen artikel (Turin & Den Boer, 1987) hadden we met alle Nederlandse gegevens (vangpotgegevens uitgesloten) een analyse gemaakt over de verschillen in voor- of achteruitgang van loopkevergroepen met verschillend verspreidingsvermogen. Met redelijk succes hebben we hierbij een methode gebruikt om de verschillen in verzamelintensiteit over de periode van ca. 1880-heden te corrigeren. Omdat het hierbij ging om het gehele Nederlandse gebied (ca 420 10x10 km-hokken), konden we werken met de presentie per 10x10 km-hok per decennium. De eenheid van 10x10 km waarmee we binnen het UTM-grid werken is ontegenzeggelijk zeer grof maar is goed afgestemd op de nauwkeurigheid van de vindplaats-aanduidingen van de oudere gegevens. Deze bevatten immers niet veel meer dan een gemeente-aanduiding. Slechts de vangpot- en inventarisatiegegevens van na 1950 laten zich met een nauwkeurigheid van 1x1 km of 10x10 meter vastleggen. Een zelfde maat voor het voorkomen van de soorten in verschillende perioden, n.l. het aantal bezette hokken, werd gebruikt voor de vergelijking van de van de Belgische, Nederlandse en Deense loopkeverfauna (Desender & Turin, 1986) waarvan een engelstalige versie in Biological Conservation zal worden gepubliceerd. Ook op deze schaal voldeed deze maat goed. Terug komend op de vraag of het aantal bezette hokken ook gehanteerd kon worden als maat voor het voorkomen van soorten binnen afzonderlijke regio's kan na een blik op de kleine en uit slechts enkele hokken bestaande regio Heuveland (Zuid-Limburg) al negatief beantwoord worden. In plaats van hokken zijn voor deze analyse records gebruikt en de perioden van 10 jaar zijn vergroot tot 20 jaar waarbij slechts

vijf perioden bruikbare aantallen bleken te hebben. De gegevens van voor 1890 zijn zo dun dat deze voor de analyse niet gebruikt werden.

Het was verassend om te zien hoe het algemene beeld dat bij de vergelijking van België, Nederland en Denemarken naar voren kwam (dat overigens ook al door Hengeveld (1985) werd gedestilleerd uit het veel minder omvangrijke gegevensbestand van de oude loopkeveratlas (Turin, Haeck & Hengeveld, 1977), gedifferentieerd werd. In het in deze Nieuwsbrief opgenomen artikel zijn de meest in het oog springende resultaten van de NBP-regio-analyse opgenomen. Aangezien het hier een nieuwsbrief betreft kan ik me hier en daar wel aan veronderstellingen wagen die u in de publikatie "De Toestand van de Natuur" niet terug zult vinden. Een nadeel van dit "tussendoortje" was dat de resultaten binnen een maand op tafel moesten liggen. Gestimuleerd echter door een financiële bijdrage van NMF die mijn inmiddels zeer hoog opgelopen kosten van het loopkeverproject weer wat konden drukken begon ik eraan begin juni, vijf weken voor mijn vakantie, en het lukte precies op tijd, zij het met veel "overuren". Het eerste "tussendoortje" na mijn vakantie was het schrijven van de stukjes voor deze Nieuwsbrief. Ik schrijf dit omdat ik hoop dat u begrip op zult kunnen brengen voor het feit dat het loopkeverproject waarvoor veel amateurs (en ook vakbiologen) enthousiast gegevens hebben geleverd, nog steeds niet is afgesloten met de publicatie van een atlas.

LAATSTE NIEUWS 1989

Omdat het bovenstaande verslag van de werkzaamheden in het loopkeverproject al enige maanden oud is, volgt hier het laatste nieuws. Zoals u zich misschien nog kunt herinneren, zijn de gegevens van loopkevers die uit bemonsteringen met vangpotten komen in een apart gegevensbestand ondergebracht (zie nieuwsbrief EIS 16, Turin & Penterman). Aan deze gegevens die komen van ca. 900 plekken in Nederland waar één of meerdere jaren gedurende het grootste deel van het reproductie seizoen continu bemonsterd is, is al gedurende 1 jaar door Winfried Laane gewerkt. Winfried heeft de door Eric Penterman verzamelde veldgegevens van de vangplekken (betreffende vocht, bodemsoort, vegetatie etc.), gekoppeld aan de basisgegevens (soortenlijsten met aantallen van gevangen beesten). Enkele belangrijke basisbewerkingen zijn uitgevoerd. Het materiaal is echter zo omvangrijk dat het publiceren van de resultaten nog veel voorwerk en dus veel tijd kost. We hebben lang gezocht naar mogelijkheden om iemand gedurende enige tijd hieraan te kunnen laten werken. Met het beschikbaar komen van gelden voor dit soort biologische gegevens-projecten via het Biogeografisch Informatie Centrum (BIC) van het Ministerie van Landbouw (directie Natuur- Milieu- en Faunabeheer) leek een opening te ontstaan. Aangezien de vangpotgegevens destijds met subsidie van het Staatsbosbeheer (Natuurwetenschappelijk Archief (NWA)) waaruit Eric Penterman betaald werd, bijeen zijn gebracht, is deze stap niet geheel onlogisch omdat het BIC in zekere zin de opvolger van het NWA is.

Met het Staatsbosbeheer zijn destijds afspraken gemaakt over de toegankelijkheid van de gegevens en bescherming tegen ongewenst gebruik (b.v. van ongepubliceerde gegevens, of gebruik door derden). Hoewel de afspraken die met NWA zijn gemaakt, geheel door BIC zijn overgenomen, is het grote verschil in de doelstellingen van NWA en BIC een reden om deze punten van beschikbaarstelling en bescherming extra aandacht te moeten geven. Voor alle duidelijkheid herhaal ik hier dat het nu niet om de gegevens uit particuliere- of museumcollecties gaat, en zelfs niet om korte vangacties met potten, maar om de langere vangpotbemonsteringen (ca. 40.000 records). Het Staatsbosbeheer is voornamelijk vanuit het beheer van natuurterreinen in deze (NWA) gegevens geïnteresseerd; intern gebruik dus. Het BIC (in opbouw) zal min of meer de centrale vraagbaak zijn voor iedereen die in bio-

logische verspreidings-gegevens geïnteresseerd is, om wat voor reden dan ook, bijvoorbeeld: Ministerie van Defensie, om een schietterrein aan te leggen in een natuurgebied; land-inrichtingsdiensten (ruilverkaveling), wegenbouwers en alle mogelijke soorten beleidsmakers. Het Staatsbosbeheer en soortgelijke organisaties (bijvoorbeeld de vereniging tot behoud van Natuurmonumenten) zijn dus maar enkele van de potentiële gebruikers van BIC. Omdat informatie tegenwoordig Big Business is, is het niet ondenkbaar dat BIC de grote strooppot wordt voor allerlei ingenieur bureau's die wel brood zien in de (gratis) inspanningen van duizenden amateurs die al hun vrije tijd steken in het verzamelen van gegevens over wel en wee van een bepaalde diergroep. De organisaties die zich bezighouden met het onderzoek aan gewervelden zoals zoogdieren en vogels zijn door hun grote aantallen medewerkers en omvangrijker activiteiten vaak al eerder met deze materie in aanraking gekomen, hebben nagedacht, en hebben ook oplossingen gevonden. De meest bevredigende oplossing lijkt deze: BIC geeft de beoordeling betreffende de honorering van een aanvraag om gegevens uit de aangesloten bestanden beschikbaar te stellen, uit handen aan de betreffende particuliere gegevens-leverende organisatie(s) (PGO's). Aldaar beslist een commissie of op de aanvraag moet (kan) worden ingegaan of niet, eventueel na ruggespraak met degene(n) die het belangrijkste aandeel in het verzamelen van de gegevens hebben gehad. De eigendomsrechten van de gegevens blijven bij de betreffende PGO. Het BIC draagt in hoofdzaak zorg voor de technische realisatie van de gegevensstroom (verponing (= data entry) en allerlei computerwerk) en ondersteunt de PGO's bij het uitvoeren van hun taken. Om een Babylonische spraakverwarring te voorkomen zorgt BIC tevens dat de bestanden van de afzonderlijke organisaties aangepast zijn op een intermediair systeem nl. BIOS dat door BIC beheerd wordt, waardoor eventueel gegevens uit verschillende bestanden ook gecombineerd gebruikt kunnen worden.

De rol van European Invertebrate Survey Nederland blijft volgens de loopkeverwerkgroep en vele andere werkgroepen die zich met invertebraten bezighouden erg belangrijk waar het gaat om de wetenschappelijke begeleiding van projecten en daaruit voortkomende publikaties, het onderzoeken van subsidie- en publikatiemogelijkheden en eventueel ondersteunen van aanvragen. Erg belangrijk lijkt ons ook het voorkomen van versnippering en dubbel werk; de contactfunctie. Zo is EIS nauw betrokken bij de uitvoering van het gehele loopkeverproject, van de allereerste subsidieaanvraag bij het Prins Bernhard Fonds tot en met de publikatie van de resultaten en ik kan zonder enig voorbehoud zeggen dat ik juist op deze punten het bestaan van EIS als een enorme steun heb ondervonden.

Om een stapje verder te komen werd een ad hoc-commissie ingesteld die we de voorlopige naam gaven: "Commissie voor inventarisatie, Habitatbinding en Verspreiding van de Loopkevers in Nederland". De leden zijn (eveneens voorlopig): P.J. den Boer (voorzitter, Biologisch Station Wijster), Th. Heijerman (Lab. v. Entomologie, Wageningen), E.J. van Nieuwkerken (EIS) en ondergetekende. Allereerst hebben we een subsidieaanvraag bij NMF ingediend voor de afronding en publikatie van de vangpotgegevens. Hieraan gekoppeld is de afstemming van de vangpotgegevens op BIOS, het informatiesysteem van BIC. De subsidie werd eind januari toegekend en S. van Essen die gedurende zijn studietijd en ook daarna op het Biologisch Station Wijster met verschillende aspecten van loopkeveronderzoek vertrouwd is geraakt, zal hopelijk het loopkeverproject in de komende anderhalf jaar (ingaaande 1 maart 1989) een nieuwe opzweper geven. Uit de subsidieaanvraag licht ik de volgende passage die in het kort een indruk moet geven van de werkzaamheden:

"Werkwijze: Het materiaal zal vanuit verschillende richtingen benaderd worden:

1) Biotoopbinding: vanuit de soort: per soort zal getracht worden vast te stellen welke de oecologische criteria zijn waaraan voldaan moet worden om populaties een optimale overlevingskans te bieden. Bij deze benadering zal op zo eenvoudig en direct mogelijke wijze geanalyseerd worden hoe de vangsten van een soort over verschillende biotopen en milieuv variabelen verdeeld zijn en welke de oecologische preferenties van de soort zijn.

2) Biotopen: vanuit biotopen die in Nederland veel voorkomen zal gekeken worden naar veel voorkomende combinaties van soorten of eigenschappen van soorten, die voor een bepaald biotoop kenmerkend blijken te zijn. Hierbij zal ter vergelijking en toetsing mede gebruik worden gemaakt van een aantal multivariate statistische technieken, zoals die ook door W. Laane in zijn voorbereidend werk reeds gebruikt zijn."

Voor de bovengenoemde punten elk zal ongeveer een half jaar worden uitgetrokken. Het ligt in de bedoeling dat de betreffende beide punten een publikatie wordt voorbereid, zo mogelijk afgerond. Veel van de resultaten zal in de nieuwe loopkeveratlas verwerkt worden (zie bovenstaande verslag). Het derde halfjaar zal worden gebruikt om de aansluiting van de vangpotgegevens bij BIOS te realiseren. Het zal in hoofdzaak gaan om het scheppen van conversiemogelijkheden tussen het BIOS- en EIS-systeem. De begeleiding zal behalve de personen uit bovenstaande commissie bestaan uit dhr. J.W. Sneep (NMF) en Winfried Laane die zal proberen voor elkaar te krijgen dat S. van Essen zo snel mogelijk met de oude computertapes aan de slag kan.

De genoemde commissie neemt voorlopig de taak van bescherming en toegang van de gegevens op zich, maar zal nadrukkelijk de echte leverancier van de gegevens in alle gevallen raadplegen zolang autorisatie nog niet goed is geregeld; de commissie is in feite alleen aanspreekpunt. Omdat bij de loopkevergegevens uit vangpotten vaak een duidelijke leverancier aan te wijzen is wanneer het over de gegevens uit een bepaald gebied of natuurgebied gaat, lijkt deze ruggespraak in voorkomende gevallen zeer wenselijk. Mocht u bezwaren hebben tegen deze gang van zaken, voorstellen hoe het beter kan worden geregeld, of mochten dingen niet duidelijk zijn, dan bel of schrijf s.v.p. naar ondergetekende. Een ieder die vangpotgegevens heeft geleverd en wil meepraten en/of meebeslissen is van harte welkom.

H. Turin

0048 Coleoptera: Chrysomelidae

Hoewel het verspreidingsonderzoek langzaam vordert is het verheugend dat onlangs weer enkele kaartjes gepresenteerd konden worden. In Entomologische Berichten verscheen een artikel over de verspreiding en oecologie van het genus *Timarcha* in Nederland (Ent. Ber., Amst. 48: 153-158).

Omdat ondergetekende zich de komende jaren intensief bezig gaat houden met de faunistiek van de Middeneuropese Galerucinae zal hij zich voor wat het EIS-Nederland-werk betreft ook hoofdzakelijk beperken tot deze subfamilie. Het ligt in de bedoeling nog voor het voorjaar 1989 een overzicht te presenteren van de zeer bedreigde soort *Galeruca pomonae*. Aanvullingen zijn daarom zeer welkom.

Jaap Winkelman werkt aan de Nederlandse Chrysomelinae; vooral de genera *Phratora* en *Chrysolina* hebben zijn aandacht.

Ron Beenen

nieuw adres: Marsburg 13, 3437 GN Nieuwegein